

דיין אברהם דב ברקוביץ
חבר בד"צ ק"ק חברת בני ישראל
לונדון

בענין ספר תורה שנפל מתוך ארון הקודש

בלי נרתיקו לנפל בנרתיקו, כי אם בתפלין, עיין במגן אברהם באו"ח סי' מ"ד סק"ה (וע"ע שם במשנה ברורה סק"ח בשם ביאור הגר"א דדוקא אם הנרתיק מחזיק טפח חשיב חציצה עיי"ש), אבל בש"ס ובדברי הקדמונים לא מצינו לכאורה שיתענו בכה"ג.

ומ"מ פשיטא שמנהג ישראל תורה היא, והרבה מנהגים יש שלא מצינו להם מקור מפורש בש"ס ובראשונים ומ"מ לא עלה על דעת אדם לפקפק בהם, וגם בענין התעניות מצינו כן כדאיתא באו"ח סי' תקפ"א ס"ב שנהגו כולם להתענות בערב ר"ה, אף שאין מקור לתענית זו בש"ס וראשונים (רק סמך בעלמא ממדרש תנחומא עיי"ש בב"י), ועל כגון דא נאמר הנח להם לישראל, אם אינם נביאים, בני נביאים הם, ואין לזוז מן המנהג בלי טעם הגון.

מעשה היה בבית תפלה בעירנו שכל ספרי התורה היו מונחים יחד בארון הקודש, ושרשרת אחת עוברת על פני כולם, וכשרצו להוציא או להכניס ספר תורה, פתחו את השרשרת והוציאו או הכניסו, ושוב סגרו את השרשרת, ואירע הדבר בעוה"ר שכשהוציאו ס"ת לקריאה, שמאחוריו עמד עוד ספר תורה, וכנראה שעמד בזקיפה ישרה, נתגלגל אותו הספר ונפל מתוך הארון לרצפה, באופן שנתהפך ועמד על עצי החיים העליונים (ובינתיים כבר תיקנו הדבר בע"ה, ועשו שרשרת מיוחדת כלל ספר וספר).

וידוע דמרגלא בפי העם שמתענים אם ח"ו נופל ס"ת מיד הנושא אותו, ומקור לדבר מצינו בהגהות שיורי ברכה ליו"ד סי' רפ"ב ס"א שהביא בשם שו"ת משפטי שמואל סימן י"ב דמי שנפלו לו תפלין או ס"ת מידו דיתענה, ועיי"ש בשיורי ברכה דבס"ת אין הבדל בין נפל

ב. וכן הוא להדיא בסוגיא דתענית דף ט"ז ע"א, ולמה מוציאין את התיבה לרחובה של עיר, אמר ריב"ל לומר כלי צנוע היה לנו ונתבזה בעוונינו, וביאור הדבר הוא דמאחר שחייבין לנהוג כבוד גדול בס"ת, ומצוה לייחד לו מקום ולכבד המקום ההוא ולהדרו ביותר – וכלשון רבנו בסוף הל' ס"ת (והובא להלכה ביו"ד ריש סי' רפ"ב) – הרי שהוצאת הס"ת ממקומה הראוי לרחובה של עיר (אף דנעשה בדרך הוצאה, ועפ"י תיקון חז"ל) הוי ביזוי, דמן הראוי הוא שיעמוד במקומו (והיינו כלי "צנוע" דנקט בגמרא, שמוצנע ומונח במקומו).

ועיי"ש עוד בדף ט"ז ע"א, אמר ר' זירא מריש כי הוי חזינא להו לרבנן דיהבי אפר מקלה על גבי תיבה מזדעזע לי כוליה גופיא, הרי דאפילו כשמתבזה ארון הקודש עפ"י תיקון חז"ל, היה ר' זירא מזדעזע כולו, וכשי"כ וק"ו היכא שנתבזה הס"ת ע"י שנפל מן הארון דמן הראוי להזדעזע ולשוב בתשובה.

ג. ובס' כפות תמרים, סוכה דף מ"א ע"ב, סוד"ה מיתבי (הובא בחי' רעק"א לאו"ח סוס"י מ"ד) כתב להביא סמך למנהג שמתענין מדאמרינן התם שלא יאחוז תפלין בידו ויתפלל, מפי שלבו טרוד

ונשאלה השאלה אם גם נפילת ס"ת מן הארון בעת פתיחתו, בכלל המנהג שנהגו להתענות, ואמרתי לברר דבר זה מדברי חכמינו ז"ל, ומד' אשאלה שלא אכשל בדבר הלכה.

חיוב תשובה וכפרה כשנתבזה ס"ת

א. כתב רבנו הגדול בריש הל' תעניות וז"ל מצות עשה מן התורה לזעוק על כל צרה שתבא על הציבור, ודבר זה מדרכי התשובה הוא, לזעוק על כל צרה שתבא על הציבור, שאם יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו מקרה נקרית, הרי זו דרך אכזריות, וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים.

ועיי"ש עוד בפ"ד ה"א וז"ל בכל יום ויום משבע תעניות האחרונות של מטר מוציאין את התיבה לרחובה של עיר וכל העם מתקבצים ומתכסים בשקים, ונותנין אפר מקלה על גבי התיבה ועל גבי ספר תורה כדי להגדיל את הבכיה ולהכניע לבם.

ומבואר מדבריו שביזוי הס"ת מדרכי התשובה הוא, דמאחר שגורם להגדיל הבכיה והכניע הלב, הרי שבאים ע"י כן לשוב בתשובה ולתקן המעוות.

דברים כ"ז כ"ו הביא דברי הירושלמי וכתב וז"ל ואמרו על דרך אגדה זה החזן שאינו מקים ספר התורה להעמידן כתיקנן שלא יפולו.

ויוצא לנו לפי"ז שלדעת הירושלמי מזהיר בזה הכתוב להעמיד הספר בארון כתיקונו באופן שלא יפול אח"כ כשמוציאים אותו, וכבנידון דידן, וכיון דהוי בכלל ארור אם עושה כן, פשיטא שעליו לתקן המעוות כדי שיתכפר לו אם לא הקים התורה כתיקונו, שהרי עבר על אזהרת רבותינו, וכדברי בעל כפות תמרים במי שלא נזהר בשמירת תפלו.

ה. ולעני"ד נראה להביא עוד ראיה למה שנוהגין להתענות בנפילת ס"ת מסוגיא הנ"ל דמס' תענית, שהרי רואים שתיקנו חז"ל לבזות הס"ת ביום הצום והתשובה, כדי לעורר את העם לשוב לפניו יתברך, הרי שבזיון ס"ת גורם ומחייב התשובה, וא"כ הוא הדין נמי דמן הראוי לשוב בתשובה ולצום היכא שנתבזה הס"ת ע"י נפילה.

וידעתי שיש להמשיב להשיב דשאני התם שאין התענית באה מחמת בזיון ס"ת, אלא על עצירת הגשמים, ורק שכדי לעורר את העם לתשובה, מבזין הארון והס"ת, וא"כ אין משם הוכחה

במחשבתו ושלא יפלו מידו ויתבזו, אלמא כשנופלין התפלין הוא זלזול וביזוי, וכיון דהוא גרם להם זלזול ע"י שלא שמרן יפה, נהגו להתענות לכפר העוון (ועיי"ש במה שכי' עוד שם בד"ה ואמר שמואל).

והנה זה שנפילת התפלין הוי זלזול וביזוי, מלאתא דפשיטותא היא, ואינה צריכה ראיה, אבל כוונת הכפות תמרים להביא ראיה שצריך כפרה, מדעבר על אזהרת חז"ל לשמור תפלו מזלזול, אבל אכתי אין משום ראיה מפורשת לחיוב תעניות.

ועוד, דאף לדברי הכפות תמרים, מ"מ יש לומר דדוקא כשנפלו תפלו מידו הוא שצריך כפרה, מדעבר על דברי חז"ל במה שהזהירו שלא לאחוז התפלין בידיו, אבל בנפילת ס"ת מן הארון, שלא מצינו שהטילו חז"ל חיוב מיוחד של שמירה, ולא עבר על דין מפורש, י"ל דלא חמור כולי האי שיצטרך להתענות, ובפרט אם נפל הספר באונס ולא מחמת פשיעה.

ד. אלא מיהת מצינו בירושלמי סוטה פ"ז ה"ה וז"ל כתבי ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת, וכי יש תורה נופלת, שמעון מן יקים אומר זה החזן שהוא עומד, וברמב"ן עה"ת

בשבת, שאין אנו בקיאים בפתרון החלומות לידע איזה טוב ואיזה רע, ושוב הוסיף וז"ל והעולם אומרים שנמצא בספרים קדמונים שעל שלשה חלומות מתענים בשבת, ואלו הן, הרואה ס"ת שנשרף וכו'.

הרי להדיא דאף שבשאר חלומות אין לבטל עונג שבת ע"י תענית חלום, מ"מ ברואה ס"ת שנשרף שפיר מתענים, שהתענית מהני לכפר ולסלק רוע החלום, וא"כ כש"כ וק"ו במי שרואה ס"ת שנשרף ממש, שצריך להתענות, והיא ראייה אלימתא לענ"ד למנהג העולם.

מיהו עיי"ש במשנה ברורה ס"ק ט"ו שהביא מדברי המג"א דמה שכי המחבר "ס"ת שנשרף" היינו לאפוקי אם רואה שנפל מידו, וא"כ הרי דליכא ראייה להתענות בנפילת הס"ת, כי אם בשריפתו, אבל אכתי יש לומר דהיינו דוקא לענין תענית חלום בשבת, שלא הקלו כולי האי לבטל עונג שבת רק כשראה שנשרף הס"ת, ונתבער מן העולם, משא"כ ברואה שנפל הספר ואכתי קיים, אבל מי שראה שנפל הס"ת ממש, ובחול, י"ל דשפיר מן הראוי שיתענה בתורת כפרה, וכמו שכי בעל דברי חיים הנ"ל.

שיש לגזור תענית על בזיון ס"ת, אבל מ"מ אע"פ שאין ראייה גמרוה לדבר, זכר לדבר מיהת איכא.

ושוב מצאתי שכבר הקדימני בזה בשו"ת דברי חיים יו"ד סי' נ"ט, שנשאל שם על שמש ביהכנ"ס שמצא בבוקר שהיו ספרי התורה מונחים על האשפה בבזיון, ושאלו אנשי העיר מה לעשות, וכי דמבואר שם בגמ' בתענית שאם ח"ו נקרה סיבה לבזיון התורה, ודאי מחמת חטא אנשי אותה העיר, והיינו אותם שהיה להם הכלי צנוע ונתבזה, ולכן כל בני ביהכנ"ס והחברות של אותה ביהכנ"ס ראוי להתענות לתשובה על עוונותיהם שגרמו הכלי צנוע הקדושה שנתבזה, ולכן נ"ל לגזור תענית על אותן אנשי ביהכנ"ס בה"ב, עיי"ש.

ואף שיש לחלק קצת דשאני התם שהיו ספרי התורה המונחים באשפה, שהוא בזיון גדול, משא"כ בנידון דידן שרק נפל ונתהפך על הרצפה, מ"מ נראה שאין לחלק בדבר, דדא ודא בזיון נינהו.

ו. ועוד נראה לי ראייה למנהג שנהגו להתענות מדברי המחבר באו"ח סי' רפ"ח ס"ה, שכתב שם שיי"א שבזמן הזה אין להתענות תענית לחלום

ז. וע"ע באו"ח סי' תקפ"פ ס"ג שיש מי שאומר שגזרו שיהיו מתענין בכל שני וחמישי על חרבן הבית ועל התורה שנשרפה, ומשמע להדיא שמן הראוי לקבוע תענית כשנשרפה ס"ת.

ח. ועוד נראה לי לומר מלתא חדתא במה שנוהגין להתענות, עפ"י דברי הרא"ש בהלכות קטנות הל' תפלין אות י"ב שכ' שם וז"ל תשובת גאון, רצועה דרב הונא דאיתהפיכא ויתיב ארבעין יומין בתעניתא, דפושע הוא וצריך תענית, אבל לחייבו ארבעים תעניות כרב הונא לא, דמרוב חסידות הוא דעביד.

הרי קמן דלדעת התשובה האחרת חייבין להתענות כשנהפך הרצועה, ועכ"פ היכא דהוי פשיעה בדבר, וטעם הדבר נראה משום דפגע בקדושת התפלין, שצריכים הרצועות להיות כתיקונן, והיכא דנתהפכו הוי ביזיון להמצוה, וא"כ ה"ה וכש"כ היכא שנתבזה ס"ת ע"י נפילה, דגרע טפי, שיש להתענות (אף שיש לחלק ולומר שהטעם בנתהפכו לו הרצועות לאו משום בזיון הוא, אלא משום שלא קיים המצוה כתיקונו עי"ש ברש"י שהלכה למשה מסיני הוא שיהא השחור מבחוץ, מ"מ סמוכין למנהג העולם איכא).

ואף דמדברי השו"ע באו"ח סי' כ"ז סי"א שלא הזכיר שיתענה כשנתהפכו הרצועות משמע דס"ל כתשובה הראשונה של הגאונים שאין חיוב בדבר (ורק בבאה"ט שם אות י"ט כי שאם נתהפכו, ואפילו בשוגג, מדת חסידות להתענות), וגם יש לחלק, כנ"ל בין היפוך הרצועות, דהוי נגד הלממ"ס, לבין נפילת ס"ת, מ"מ סמוכין למנהג עולם שפיר איכא.

ט. ושוב אחרי כתבי ראיתי שכבר קדמוני בזה חד מקדמוני האחרונים, ושמחתי שכיוונתי לדעתו הגדולה, עיי בשו"ת מהר"י ברונא סי' קכ"ז שנשאל אודות מי שנפלו לו תפלו מידו, וכי וז"ל כך ראיתי רבותי נוהגים שאם לא אכל בו ביום יתענה באותו היום, ומתפלל ענוו, כמו בתענית חלום, והטעם שהראוהו מן השמים שצריך תשובה וגם בנפילת תפלין איכא סימנא כדאמרינן במאן דאתהפיך ליה רצועה, ותענית עדיף מצדקה, ויש מורין ליתן לצדקה, ואינו נראה לי, אלא יתענה עכ"ל – הרי להדיא כדברינו הנ"ל, אלא שהגאון ז"ל הביא רק דברי הגמרא, ולא מתשובות הגאונים שברא"ש הנ"ל, ומכאן יסוד וסמוכין למנהג העולם שנהגו להתענות בנפילת התפלין.

למבלעיה, אמר השתא איחייבין לי שתי קריעות, ועיי"ש ברש"י שפירש "השתא, אי שקל נעמיתא", הרי דמדמה הגמרא דין ביזוי תפלין כשנבלעו ע"י בת יענה לדין ס"ת שנשרף, דאמרינן שם לעיל בדף כ"ה ע"א שהרואה חייב לקרוע שתי קריעות.

אמנם הדבר פשוט שאין משם כי אם אסמכתא בעלמא, שהרי אין משם ראייה לחיוב תענית, כי אם להקריעה, ואף גם זאת נראה דדוקא כשנשרף הס"ת או נבלע, שנתבער ונאבד מן העולם (עיי"ש בדף כ"ה ע"א דמדמינן לה ליציאת הנשמה) – וכן כי בשו"ת דברי חיים הנ"ל – או היכא שנתבזה ע"י שנקרע (לגרסתנו שם בדף כ"ו ע"א, ודלא כגרסת הרמב"ן שגם שם גורס "ס"ת שנשרף"), משא"כ בס"ת שנפל.

י"ב. ותו, שהרי מסקינן שם בסוגיא שאף בשריפת וקריעת ס"ת אין שם חיוב לקרוע כי אם כשנעשה הבזיון בזרוע, דהיינו בזדון וביד רמה, בכדי לאבד את הס"ת, וכמעשה שהיה בימי יהויקים, עיין בב"י שם ביו"ד, והיינו נמי טעמא דמסקינן בההיא עובדא דנעמיתא שפטור מקריעה, דלא דמי לס"ת שנשרף בזרוע, ואף דהעומד בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע,

י. ושוב השגתי סי' שו"ת משפטי שמואל הנ"ל, וראיתי שכי' שם וז"ל שאלת ממני סמך למה שאומרים העולם שמי שנופלים לו התפלין שצריך להתענות, תשובה, דע שהתפלין יש בהם קדושה גדולה, וכשנופלים מידו שייך בהם זלזול, ואמרו תפלין שנשרפו בזרוע צריך הרואה לקרוע שתי קריעות כמו ס"ת שנשרף כמ"ש במו"ק, וכי יסתפק אדם שמי שנפל ס"ת מידו דלא יתענה, וקצת ראייה ממה שאמרו הרואה ס"ת שנשרף בחלום חייב להתענות אפילו בשבת, וזה יספיק לתת סמך למנהג שלנו, הרי להדיא ג"כ כמו שכתבנו לעיל, דמדנהגו להתענות תענית חלום על ראיית ס"ת שנשרף איכא סמך לגדר תענית ברואה שהשרף ממש, או היכא שנפל מידו מיהת.

אם יש לדמות נפילת ס"ת לס"ת שנשרף

י"א. והנה מה שהזכיר המשפטי שמואל שהוראה תפלין שנשרפו בזרוע צריך לקרוע, לא מצינו כן בלשון הזה בסוגיא דמו"ק, אבל כוונתנו לעובדא שהובא שם בדף כ"ו ע"א, רבי אבא ורי' הונא הוו יתבי קמיה דר' אבא, בעא לאפנויי, שקליה לטוטפתיה אחתיה אבי סדיא, אתאי בת נעמיתא בעא

בעלמא, וכעין שכי הרמב"ן גמי העומדים בשעת נשמה, שחייבין לקרוע אף דלא הוי בזרוע, והוא הדין הכא בנפילת ס"ת שנהגו להתענות אף דלא נעשתה בזרוע, אבל דמיון ממש לשריפת התורה ליכא (וכן כתבו כמה מגדולי הפוסקים בתשובותיהם).

י"ג. ולולא דמסתפינא היה נראה לי לומר בזה דבר חדש אשר לא ראיתו בספרי הפוסקים, אבל נכון היא בעיני.

דהנה מה שמתענים על צרה שאירעה, ח"ו, מגדרי תשובה וכפרה הוא, אבל מה שקורעים קריעה לאו משום תשובה וכפרה הוא, שלא מצינו כן אצלנו בשום מקום, כי אם באנשי נינוה, שקרעו בגדיהם, וגם בהם אינו מוכח שמטעם תשובה עשו כן, כי יש לומר שקרעו על הצרה הגדולה שבאה עליהם, ששמעו שבעוד מ' יום נינוה נהפכת (ואף גם בזה הרי נאמר וירא ה' את מעשיהם כי שבו, והנביא שאומר וקרעו לבבכם ואל בגדיכם).

והמעין היטב בכתובים ובחז"ל יבחין שכמה מיני קריעה שונים נינוה, דיש קריעה שהיא מדרכי האבלות, וכקריעת יעקב אבינו על יוסף (עיי"ש בפ"י העמק דבר להנצי"ב) והיא קריעת כל אבל המבוארת ביו"ד סי' ש"מ

כדאיתא במו"ק דף כ"ה ע"א, דמדמינן לה לס"ת שנשרף, יש לומר דגם מיתת האדם נחשבת כבזרוע, וכדתנן באבות, שעל כרחך אתה נולד ועל כרחך את המת, והקב"ה ממית ומחיה, ואין מידו מציל.

ושוב ראיתי שם בריטב"א שכי בשם הרמב"ן ז"ל בסי' תורת האדם שדוגמא בעלמא אמרינן, שהנשמה שבאדם והמצוות שעושה הרי הן בגופו כאזכרות שבספר, ומן הראוי לקרוע עליו, ולא הוקש לגמרי לס"ת שנשרף לענין דניבעי בזרוע.

וע"ע בירושלמי מו"ק פ"ג ה"ז דאיתא שם הרואה ת"ח שמת, כרואה ס"ת שנשרף, אמר ר' אבהו, יבא עלי אם לא טעמתי כלום כל אותו היום, הרי שעל מיתת ת"ח ראוי להתענות, וה"ה על שריפת ס"ת, דהרי זה בא ללמד ונמצא למד, וי"ל דמזה ג"כ קצת סמך למה שנהגו להתענות בנפילת ס"ת.

והיוצא לנו לפי"ז דכל שנתבזה הס"ת שלא בזרוע, וכגון שנשרף בדליקה שנפלה מאליה, אין חייבין לקרוע, וה"ה בנידון דנפל הס"ת או התפליו, דגם אם מדמינן נפילה לשריפה, מ"מ הרי לא דמי לשריפה בזרוע, וע"כ צ"ל דכוונת המשפטי שמואל לדוגמא

תיקנו לצום מחמת שאר הצרות שאירעו באותו יום), אבל לחייב חיוב תענית על שריפת התורה בעלמא לא מצינו.

ויש לומר דהוא הדין נמי בקריעה בשעת יציאת הנשמה, שיש בה ג"כ מגדרי חילול השם, שהרי מה שהאדם בר תמותה הוא, נובע מכח חטאו של אדם הראשון, ואילו לא חטא, לא היתה מיתה בעולם, ונמצא שבכל מיתת האדם איכא נמי סרך חטא וחילול השם, ועיי' רש"י בקרא דכי קללת אלקים תלוי, ודו"ק.

ט"ו. ומעתה י"ל לענין נפילת ס"ת או תפלין, שנהגו להתענות אף דלא הוי בזרוע, דשפיר נהגו כן, דאדרבה, היא הנותנת, דכבר כ' שם רש"י בסוגיא דשריפת ס"ת בזרוע היינו שאין ביכלתנו להציל, ובזה י"ל דלא שייך כ"כ גדרי תשובה וכפרה, דמה חטא העם כשנתגבר יד האויב, ונהי דבכל צרה שלא תבא על הציבור יש תביעה כללית עלינו, שבעוון נגרמה הצרה, מ"מ עיקר הבזיון הוא מחמת חילול השם שנעשה, ועל זה שייך לקרוע, אבל לא להתענות.

אבל בס"ת שנפל, ולא נתבזה בזרוע, נהפוך הוא, דקריעה ליכא, כיון דאין

ס"א, ויש קריעה של צער בעלמא, וכקריעת האחים כשנתפס בנימין עם הכוס, ומעין זה, דין הקורע בחמתו בשבת, דמתקן הוא אצל יצרו, ויש קריעה על חילול שם שמים, וכקריעת כלב ויהושע על דיבת המרגלים, וכמו שקורעים על ברכת השם רח"ל, עיין ביו"ד סי' ש"מ סל"ז.

והנראה שחיוב הקריעה בס"ת שנשרף או שנקרע מדין קריעה על חילול השם הוא, ועיין בב"ח שם בס"י ש"י שכתב כן להדיא, והיינו נמי טעמא שאין חיוב לקרוע כי אם בשריפה שנעשתה בזרוע, שיש בה משום חילול השם, שמתגבר יד האויב על דברי אלקים חיים.

י"ד. ולפי"ז אין הדמיון בין שריפת ס"ת לנפילתו עולה יפה, ואין להביא ראיה מדין קריעה בשריפת התורה לדין תענית בנפילתו, ולומר דדוקא כשנפלו התפלין או הס"ת בזרוע הוא דחייבין לקרוע או להתענות, דקריעה לחוד ותענית לחוד, ולא מצינו ענין קריה מגדרי תשובה, ולא ענין תענית על חילול בשם, ואף שתיקנו חז"ל להתענות בצום שבעה עשר בתמוז על ששרף אפוסטמוס הרשע את התורה, יש לדחות, דשאני התם שכן תקנו חז"ל לדורות באותו המקרה, והם ידעו למה ועל מה תיקנו (ובלא"ה הרי כבר

ובכוונה, אלא באם אפשר להציל מהבזיון או לא.

ולפי"ז נראה שיש לנו ג"כ נפקא מינה להלכה, כגון היכא שנפלה דליקה מעצה, ואינם יכולים להציל מרוב עוצם הדליקה, דאם בעינן שיהא בזרוע דוקא, אין שם חיוב קריעה, ואילו לדברי רש"י, חייבים לקרוע, וגם בנידון דידן יש נפק"מ לדינא, דאם נדון שהיתה הנפילה באופן שלא יכלו להציל הספר (שהרי עמדו שם ולא הצליחו למנוע הנפילה) יש לדמותו, לשיטת רש"י, לחיוב קריעה המבואר שם בסוגיא (לפי מה דמדמינן נפילה לשריפה), ושפיר יש להתענות אף דלא היה בכוונה.

י"ז. ומיהו קשה דמנא ליה לרש"י לפרש כן, ואמאי לא כתב כפשוטו, שההבדל הוא בין בזרוע, כמעשה דיהויקים, ששרף את התורה במזיד, לבלי זרוע.

ושוב התבוננתי דברי רש"י מיוסדין על הירושלמי שם בפ"ג ממו"ק ה"ז, וז"ל הירושלמי רבי בא ור' חונא בר חייא הוון יתיבין, אתת נעמיתא וחטפת תפילוי דר' חונא בר חייא, צדה רבי בא וחנקה, א"ל רב הונא בר חייא, עוד

שם חילול השם (וקריעת אבילות ג"כ לא שייכא כמובן), אבל מ"מ תשובה וכפרה מיהת בעי, כיון דאירע מקרה רע, ולא מכח האויב, אלא במעשה ידינו, ובפרט באופן שיש גם קצת פשיעה, או שבידינו היה להציל, ולכן שפיר מן הראוי להתענות, והיינו טעם המנהג שמתענין כשנפלו התפלין או ס"ת מידם, דלא הוי בגדר בזיון בזרוע וחילול השם, אבל כפרה מיהת בעי, והיינו נמי מה שמתענין תענית חלום כשרואים ס"ת שנשרף.

ואף שמסתימת ל' המחבר בסי' רפ"ח משמע שיש להתענות בכל אופן שראה בחלום שהשרף ס"ת, בין שהנשרף שלא בזרוע ובין בזרוע, ולפי הנ"ל לא שייך כ"כ גדר תענית כשהנשרף בזרוע, כי אם קריעה, י"ל דשאני חלום, שבאמת לא אירע המעשה, אלא שחלמא בישא הראוהו מן השמים, וזה סימן שצריך כפרה ותשובה.

שיטת רש"י בסוגיא דתענית

ט"ז. ועוד יש להעיר בדברי רש"י שם בסוגיא, שכתב שם דנשרף בזרוע היינו שאין יכול להצילו, וההיא דנעמיתא, דמצי להציל, לא מקרע, ומשמע שאין הדבר תלוי באם נשרף או נבלע בזרוע

חייבין לקרוע, דאיכא חילול השם, שגבר יד האויב ואין לאל ידינו להציל, אבל כשיכלו להציל ולא הצילו, פשיעה ובזיון הוא דהוי, ובודאי שחייבין לשוב בתשובה, אבל מ"מ חילול השם לחייב קריעה ליכא, כיון שלא נתגבר עליהם כח האויב, אלא שהם פשעו בנפשותם.

י"ט. שוב ראיתי בשו"ת שבות יעקב יו"ד סי' פ"ד שנשאל שם אודות שריפה גדולה שהיתה בעיר, ונשרפו כמה מאות ס"ת, וצידד שם בתחלה לומר שחייבין לקרוע, מאחר שקורעין על יציאת הנשמה כיון שאין יכולין להציל הנפטר ממות, ואף דלא דמי לס"ת שנשרף בזרוע, דהכל תלוי באם יכול להציל או לא, וכרש"י.

ושוב העלה שם דלא כן הוא, שהרי כבר כ' האגודה שפירוש בזרוע היינו בכח ולא באונס, וכן כ' הסמ"ק דבזרוע היינו לאפוקי שהנשרף פתאום, ובעין יעקב הביא ב' פירושים, שמאבדו בידיים או שעושה כן להכעיס להקב"ה, ויציאת הנשמה דוגמא בעלמא כמו שכי הרמב"ן, ונמצא דדעת רש"י יחידה היא נגד כל הני רבוואתא, ובאבילות וקריעה הלכה כהמיקל, ועוד, דגם לרש"י י"ל דבעינן שישרף ע"י אדם בכח בעינן שאינו יכול להציל, אלא שקיצר בפירושו, כי אין סברא

מעט והיינו באין לידי שריפת תורה, א"ל ואדיין את לזו, כן אמר ר' ירמיה בשם רב, אין קורעין אלא על ס"ת ששרפו מלך ישראל בזרוע.

הרי מפורש בדברי הירושלמי שכבר חטפה הנעמיתא את התפלין של ר' חונא, וכמעט קט היתה בולעת אותם, אלא שקידם ר' בא והרג להנעמיתא, והציל התפלין, ולהכי אמר ליה ר' חונא דאם לא היה הורגה, היו התפלין נבלעין והיה חייב לקרוע, כדין ס"ת שנשרף, והשיבו דאין חיוב קריעה כי אם כשנשרפו בזרוע, והטעם מפני שאז א"א בשום פנים להציל מיד השורף, משא"כ בעובדא דנעמיתא, שאין שם חיוב קריעה, כיון שהיה יכול להציל, והיינו שפירש רש"י שהכל תלוי באם יכול להציל או לא.

י"ח. ומיהו אכתי הדבר צריך ביאור, דאיזה סברא יש בזה, לומר דשאם לא יכלו להציל, איכא חיוב קריעה, ואם יכלו להציל, ליכא חיוב קריעה, דכי מצינו חוטא נשכר, שמחמת שלא הצילו ירוויחו שלא יהו חייבים בקריעה.

ברם לפי מה כתבנו לעיל, הדבר מבואר, שהרי חיוב הקריעה תלוי בחילול השם, ולהכי כשלא יכלו להציל

דליקה שנפלה מן השמים ליכא חיוב קריעה כיון דאין בה משום זרוע וחילול השם.

כ"א. הרי רואים אנו בעליל שחילק הגאון בין שריפה שבזרוע, שיש בה חילול השם, ובין שריפת דליקה דלית בה חילול השם, והוא כמו שביארנו לעיל, דעיקר חיוב הקריעה מחמת חילול השם הוא, ושמחתי שכיוונתי לדעתו הגדולה של החכם צבי.

ולפי"ז יוצא לנו שאף בשריפה גדולה שנראין הדברים שלא יכלו להציל (וכדברי השבות יעקב) מ"מ אינה בכלל שריפת זרוע שאינם יכולים להציל כלל, דכל שלא נעשתה בכוונה, יכול להציל מקרי, שאם היו מקדימים שם עם רב בהתחלת השריפה, שפיר היו יכולים לכבותו, ולהכי פטורים מקריעה, וגם מתענית נראה דפטורים לפי מה דמדמינן תענית לקריעה, אלא שלא נחית הגאון רק לבאר דין הקריעה, שעליו נשאל בנידונו, ולא נגע בשאלת חיוב התענית.

והיוצא לנו לפי"ז מדברי השבות יעקב והחכם צבי דגם רש"י מודה דבעינן שריפה בזרוע ובכוונה, או שעכ"פ דעתו שיטה יחידה היא, וא"כ אין להביא ראיה מדבריו לחיוב התענית בנד"ד (וכן זה למאי דמדמי הפוסקים גדר

כלל לחלק בין יכול להציל לאינו יכול, ונמצא אליבא דכו"ע דהיכא שלא נשרפו הס"ת בזרוע, שאין חייבין לקרוע.

כ. ועיין בשו"ת חכם צבי סי' י"ז שהשיב שם לבעל שבות יעקב בנידון דידיה דשריפת עיר פראג והעלה לפטור מקריעה, דנקוט כללא בידך דכמעשה שיהיה בעינן, ועיי"ש שהקשה גם הוא כקושייתנו על פירש"י, וכ' דשמעתתיה מרפסין איגרא, יציבא בארעא וגיורא בשמי שמייא, דהאיך אפשר לומר דאם היתה אש גדולה, שחייבין לקרוע כיון שלא יכלו להציל, ואם יכלו להציל שיהו פטורין מקריעה.

ועיי"ש שפירש בכוונת רש"י דגם איהו מודה שאינו חייב לקרוע כי אם כשנשרפה התורה ע"י אדם להכעיס, וא"א להציל, דבמעשה כזה ודאי יש חילול השם גדול, אבל כשהנעשה הדבר בפתע פתאום ובהיסח הדעת, כגון שבא עליהם ארי, ואילו היו משגיחין, היו יכולים להבריחו, אלא שמחמת מיעוט ההשגחה או ריחוק המקום לא הבריחוהו, כל זה נקרא שיכלו להציל, ואינו חייב לקרוע כיון דיכא חילול השם, והיינו ההיא דנעמיתא, שבאתה עליהם פתאום, ואילו היו קרובים לה היו יכולים להציל, ולכן בשריפת

המחמיר ומצטער על כבוד התורה תבא עליו ברכה עיי"ש.

כ"ד. אמנם מה שכי שאינו חייב מן הדין להתענות קשה קצת, שהרי גם מי שנפל הס"ת מידו נראה שאינו חייב מן הדין להתענות, אלא שכך נהגו, וצ"ל שכוונתו דבנפל מידו חייב להתענות כיון דכבר נתפשט המנהג כן, ומכח המנהג חייב להתענות, משא"כ הרואה, שבזה אין מנהג המחייבתו.

מיהו לא כן כי בקצשו"ע סי' כ"ח י"ב שכי וז"ל אם נפל הספר מידו צריך להתענות, ונוהגים שגם הרואים מתענים, הרי להדיא שגם הרואים בכלל המנהג, וכן כי בערוך השלחן יו"ד סי' רפ"ב סק"ח וז"ל העולם נהגו להתענות כשרואים ס"ת נופלת לארץ ח"ו, ולא מיבעיא זה האיש שמידו נפלו, אלא כל העומדים שם, וכן נראה לצדד לפי סברת המהר"י ברונא, שטעם התענית במי שנפלו לו תפלו הוא משום שמן השמים הראוהו שצריך לשוב, וא"כ בנפילת ס"ת שהוא דבר שבציבור, וראוהו כולם, הרי הדעת נותנת דיש לומר שמן השמים מראים לכל הרואים, או לכל הנוכחים, שצריכים לשוב.

תענית לדין קריעה, וכבר כתבנו לעיל באות י"ג – ט"ו שי"ל דתענית וכפרה שאני).

דין הרואים

כ"ב. ואכתי צריכים אנו לברר אם גם שאר העם הרואים נפילת הספר, או הציבור שהיו נוכחים שם ולא ראו, אם גם הם בכלל התענית.

כ"ג. ובשו"ת חיים שאל ח"א סי' י"ב האריך שם החיד"א בדין ס"ת שנפל מן הנושא אותו לארץ, והעלה שם דהגם שלא מצינו בש"ס ופסקי רבוואתא קמאי הא דאשר יפלו מידו התפלן יתענה, מ"מ נתפשט מנהג זה בכל ישראל, והמיקל הוא מן המתמיהין, ומי שנפל ס"ת מידו אין להקל ח"ו וצריך שיתענה, כיון דלענין קריעה דינא הוא (אף דיש להסתפק שמא הספרים שבידנו פסולים).

ושוב העלה שם מיסודן של ראשונים ואחרונים שהרואה ס"ת שנפל אינו חייב מן הדין להתענות, כיון שנפל באונס ושלא מדעת, דלא גרע מס"ת שנשרף בכה"ג שפטורין מקריעה, כיון דלא הוי בזרוע, (ודלא כמו שכתבנו לעיל לחלק בין דין תענית דנפילה לדין קריעה דשריפה), אבל גם בזה ודאי

ועי"ש בסוף התשובה שהעלה דאם היה הספר מונח על שלחן קטן, אשר לבי חרד ודואג כי היה להם להשגיח לבלתי הניח על מקום צר כזה, וחפץ לתקן בתענית ובתפלה, טוב וישר הוא ולא יאונה לו כל און, ויהיה ברוך ומבורך לדי, ויתענו בה"ב בימי השובבי"ם עי"ש.

כ"ו. וכעין זה ריאתי בשו"ת אבני נזר יו"ד סי' שע"ח שהנשאל על מעשה שאירע בליל ת"ב שגנבו הס"ת מבית החסידים דגור, ומצאוהו במים עכורים והרבה יריעות נתקלקלו, והנביא שם מתשובת חיים שאל הנ"ל, ששמע שכולם מתענים, ושוב כתב שיש לפרש הטעם עפ"י מה שכי' הצמח צדק בסי' ו' שהמשלח שליח בדרך ומת, צריך כפרה כיון שבשליחותו הלך, וה"ה בענין ס"ת שהוא שליח כל הקהל, וכשאירע תקלה בשליחותו חשובים כל המשלחים גורמים, וצריכים כפרה, משא"כ בגנבו הס"ת, שאין עליהם שום דבר, זולת אם לא היה סגור, והניחו הארון הקודש פתוח, אם לא היה מפתחו, בזה כל המנין שהס"ת שלהם פשעו, שהיה להם לשמור שלא יבא לידי גניבה ובזיון.

ואף אם היה מפתח, שאין חיוב על שאר העם, מ"מ בסי' תק"פ בימים

כ"ה. וכן מצינו בס"ת שהשרף דכל הרואה חייב לקרוע, ולדעת בעל שבות יעקב הנ"ל נראה דהיינו גם אם לא ראה שריפת הספר עצמו, אלא רק ראה שנשרף הביהכנ"ס שבו הספר, ודעת החכם צבי צריך שיראה שריפת הספר ממש, וא"כ לסברת בעל משפטי שמואל שמדמה נפילת הספר לשריפתו שפיר נראה דכל הרואים בכלל, ועיי' בפתחי תשובה ביו"ד סי' ש"מ סק"ג שאפילו מי שהיה שם, והחזיר פניו, בכלל התענית, ועי"ש בגליון המהרש"א.

וראיתי בשו"ת אמרי אש או"ח סי' א', בנידון א' שעלה לתורה, ובפתחו הספר נפל צד א' מן הספר לארץ, ארחי שדחה ראיות בעל משפטי שמואל והכפות תמרים, כתב להביא ראיה מדברי הירושלמי שהובאו ברמב"ן עה"ת (וכדברינו לעיל) והוסיף וז"ל הרי סמך גמור למי שנפל ס"ת מידו שיתאמץ לתקן שיצא בכלל ארור ויהיה בכלל ברוך, ולפי"ז יתכן דמפני זה מפורסם שאם יפול ס"ת לפני רבים שיתענו כולם, כי כל אחד לבו נוקפו אולי אם היה משגיח היטב היה יכול להחזיק לבלתי יפול לארץ, כמו בענין חזן שאינו מקים ס"ת על משפטי ונפל לארץ.

הפוסקים האחרונים לא נמצא שום דיעה להחמיר על הרואה.

ברם דבריו אלו "שלא נמצא שום דיעה להחמיר על הרואה" נסתרים מדברי כל גדולי הפוסקים שהבאנו, שכתבו להדיא שהמנהג הוא שגם הרואים מתענים, ואולי כוונתו שאין לחייב הרואים מדינא, ועיי"ש עוד שכתב שכיון שהתענית בא לכפר עוון זלזול הקדושה, מה שייכים הרואים בזה, ולפי מה שהבאנו לעיל מדברי המרה"ם אש והדברי חיים והאבני נזר, הרי בס"ת בציבור כולם בכלל, ובפרט היכא שהיתה שם מעין פשיעה.

ושוב כי שם בעל זקן אהרן דבנידון דידיה שיש בה משום חילול השם, שאדם מישראל יזרוק הספר על הרצפה, בודאי שכל הרואה חילול השם וביזוי הקודש יבכה ויתענה על זה, וק"ו הוא מהרואה ס"ת שנשרף בחלום, והרי הפוסקים למדו דין נפילת ס"ת מדין הרואה שריפתה, מכלל דבזיון דנפילה שווה לבזיון דשריפה.

כ"ח. ועיי"ש עוד שהעלה בסוף התשובה דכל הנ"ל הוא להראות כלפי היכן שורת הדין נוטה, אבל למעשה, בשגם בזה"ז דקרן התורה ירד עד לעפר, ודאי דא"א לעזוב מקרה כזה

שאירעו בהם צרות ראוי להתענות בהם אף שאין חיוב, ה"נ בזה, מיש יודע בעצמו שלא יזיק לו התענית, וירצה להתענות, תבא עליו ברכה עיי"ש.

כ"ז. ויותר מזה נראה דעת בעל דברי חיים, שכ' בפירוש שודאי מחמת חטא אנשי אותה העיר נקרה סיבה לבזיון התורה, ולכן כל בני בית הכנסת והחברות של אותו ביהכנ"ס ראוי להתענות לתשובה על שגרמו עוונותיהם לכלי צנוע שיתבזה עיי"ש, הרי דכל הקהל בכלל התענית (ומשמע אפילו בני הקהלה שלא היו שם).

ועיי"ש בשו"ת זקן אהרן או"ח תניינא סי' ט"ז, בנידון פוקר א' מטורף שנכנס לביהכנ"ס והשליך הס"ת על הארץ, וגזר הרב ובית דינו שכל אנשי העיר יתנו פדיון תענית, חמשה גדולים מכל נפש לקומת ר"מ בעה"נ ות"ת וישיבה דעיר, וקם א' והדביק מודעות בשערי העיר שאין חיוב התענית והפדיון רק למי שהיה שם בשעת מעשה, ולא לכל אנשי העיר.

והאריך שם הזקן אהרן בדין חיוב התענית, והביא דברי החכם צבי הנ"ל שגם בשריפת התורה אין חייבים כי אם הרואים, והוסיף שם דגם הרואה אין חייב להתענות, ובכל בגדולי

בפשיעת הקהל (אף שנקרעה הספר מחמת שלשם שמים נחלקו בהלכה) צריכים כל בני ביהמ"ד לרחמי שמים שלא ייענשו בחורבן ביהמ"ד ח"ו.

ועיי"ש עוד בסוף התשובה שכתב דמ"מ אין בידינו להטיל תענית בדור החלוש הזה (ונראה דהיינו מדינא, ובאופן דנידון דידיה, שלא ראוי מעשה דקריעת המזוזות רק שמצאום בבוקר קרועים), אלא יתן כל א' פדיון נפשו ונפשות אנשי ביתו כפי השגת ידו, ויחלקו לעניים, וגם יתאספו כולם יחד ויאמרו כל התהלים בלי הפסק כלל, וה' הטוב יכפר בעדם.

סיכום הדברים ומסקנא למעשה

ל. והיוצא לנו מכל מה שכתבנו, ומדברי כל הפוסקים, שמי שנפל הס"ת מידינו יש לו להתענות, וכמנהג העולם, והרבה סמוכין ומקורות לדבר, אי מטעם המהר"י ברונא שמן השמים מראין לו לשוב, או משום ק"ו ממי שחלם שנפל לו הס"ת שמתענה אף בשבת, או משום שבזיון הס"ת קשור לענין של תשובה, וכסברת הדברי חיים עפ"י הסוגיא דמס' תענית, ולדעת המשפטי שמואל הדבר פשוט כ"כ שלא הצריך ראייה, וסתם וכתב וכי תעלה על דעתך שלא יתענה.

בלא שום תיקון, ובכדי להרים קרן התורה בהכרח שרב העדה כטוב בעיניו יעשה לצורך שעה, לעורר העדה שיפשפשו במעשיהם, גם בחסרון זהירות בקדושת ס"ת, גם מצד שאר עניינים, ועיי"ש שכתב דכבר בסוף שו"ת חיים שאל העלה שם החיד"א ששמע באיזה ק"ק שנפל ס"ת מיד הנושא וגזר הרב תענית בה"ה על כל הקהל, ואיברא דרב המקום יגזור ויתקן לפי ראות עיניו כדי שיזהרו לעתיד עיי"ש, הרי שעל הרב לעורר את העם לתשובה כפי ראות עיניו.

כ"ט. ושוב ראיתי בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' רס"ד שנשאל אודות ביהמ"ד שקרעו המזוזות משעריו וחתכום לחתיכות, וכי שם דגם אם הקריעה היתה כעין אונס, מ"מ יש לחוש כיון דנתהווה ע"י פשיעת הקהל, ותחלתו בפשיעה וסופו באונס נחשב כפשיעה באיסורין עיי"ש שהביא ראיות לדבר, ושוב הביא דברי מהר"י ברונא ודברי חיים הנ"ל ופלפל בדבריהם.

ועיי"ש עוד שהביא מקור חדש מיבמות דף צ"ו, לא כך היה המעשה בביהכנ"ס של טבריא וכי שנחלקו בו ר"א ור"י עד שנקרע ס"ת בחמתן, ואמר ריב"ק תמיהים אנו אם לא יהיה ביהכנ"ס זה בית ע"ז, הרי שאם נתבזה הס"ת

בכה"ג, ובפרט אם היה מעין פשיעה והתרשלות בדבר.

וקצת נראה לצדד בנידון דידן לדון בו דהוי מעין פשיעה, מאחר שלא היו שם שרשראות בארון לכל ספר וספר בפני עצמו באופן שהיה מונע נפילת הספרים, שזה דבר קל לעשות (וכמו שבאמת מיד נתקן ב"ה לטובה), ואחריות זו י"ל שמוטלת על כל הקהל, וכעין שכי' בדברי חיים הנ"ל ובמהר"ם אש ובאבני נזר.

ל"ב. ושוב הראני מה שמובא בשם הגאון ר' שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל בס' הליכות שלמה, ה"ל קריה"ת סל"ט, עפ"י כתבי התלמידים ורשימותיהם, שס"ת שנפל מתוך ארון הקודש "אין הציבור מתענים כיון שלא נפל הספר בידי אדם".

והנה לשון זה אינו מדוקדק, שאינו מבואר אם "אין מתענים" היינו שאין שם חיוב להתענות מדינא, או דגם מצד המנהג אין מתענין, ומדברי הפוסקים שהבאנו לעיל משמע שהמנהג להתענות בכה"ג, וגם הטעם שלא נפל הספר "בידי אדם" אינו מובן, שלא מצינו חילוק בין נפילה בידי אדם לשלא בידי אדם, דבתרוייהו בזיון הספר תורה איכא, ובתרוייהו שייכא סברת האמרי

ובפרט היכא דקצת פשיעה איכא בדבר, כגון בחזק הכנסת שלא הקים הספר כדבעי, לדברי הירושלמי והרמב"ן, או שעבר על חיוב השמירה, וכסברת הכפות תמרים גבי הנפילת תפלין או כסברת הגאונים היכא דנתהפך לא הרצועה, וכן בכל פשיעה.

ולכל הטעמים והסמוכין האלו אין נפקותא בין נפילה בזרוע לנפילה דממילא, ורק אם ילפינן לה מדין קריעה דשריפת התורה הוא שיש לחלק בין בזרוע לבין ממילא (ואף לטעם זה, הרי כבר הבאנו מהירושלמי שהתענה ר' אבהו במיתת ת"ת, וגם כבר כתבנו לעיל לחלק בין דין קריעה לתענית).

ל"א. ואמנם לקבוע מסמרות בנידון דידן כדת מה ראוי לעשות, קשה הדבר, כי כל מקרה ומקרה שונה מחברתו, ואין כאן דמיון גמור לשאר המקרים שדיברו מהם הפוסקים, אבל הא מיהת פשיטא שאין לעבור על מקרה רע כזה בשאט נפש ובלי שום התעוררות.

והיוצא לנו מדברי גדולי הפוסקים הוא שמצד הדין אין לחייב הקהל בתענית, אבל מ"מ המנהג שכל הרואים מתענים

ל"ג. וכי המתבר באו"ח סיי תצ"ב שיש נוהגים להתענות שני וחמישי ושני אחר הפסח ואחר הסוכות, והוסיף שם הרמ"א כן המנהג באשכנז וצרפת, ועושין אותו כמו תענית ציבור לקרות ויחל, וע"ע בסי' תקס"ו שבשאר תעניות אין דוחין פרשת השבוע בבוקר, מלבד בתעיות בה"ב, וכי שם במשנ"ב סק"ט שהטעם לפי שתעניותם אלו קבעו בכל הארצות, ומיעוט הוא שאינם מתענים.

ובזמננו נשתנה לגריעותא, שרק יחידי סגולה מתענים בתעניות אלו, וכמעט שהשתכח המנהג לגמרי.

וע"ע בסי' תקע"א שהיושב בתענית, אם יכול לסבול, נקרא קדוש, ואם לאו, כגון שאינו בריא וחזק נקרא חוטא, והיינו כשמתענה משום פרישות ותשובה עי"ש בבאה"ט ובמשנ"ב, ועי"ש עוד בס"ב שת"ח ומי שתורתו אומנתו אינם רשאים לישב בתעניות אלו אפילו אם יכולים לסבול, מפני שממעט במלאכת שמים, אא"כ כשהציבור מתענים או כשיש לו עונות ידועים עי"ש, ועי"ש בבה"ל מה שהביא בשם החיי אדם, שת"ח לא יסגף עצמו כ"כ, ואם אפשר, יתענה

אש ומהרש"ם דאשמת הקהל היא, דאולי אם היו משגיחים היטב היו יכולים למנוע הנפילה, וכן בתרוייהו שייכא סברת האבני נזר שנחשבים כל בני הקהל כמשלחים.

והדבר פשוט שא"א לפסוק מתוך מה שמביאים בשם אדם גדול, אם לא כתב כן בעצמו בתור הלכה, ובפרט כשהדבר מבוסס על מעשה שאירע, ואינו ידוע גופא דעובדא היכי הוי, ומה נאמר, ולמי ואיך נאמר, וכן כתבו נכדי הגאון זצ"ל עצמם בהקדמתם לספר הנ"ל, שאין לסמוך עליו להלכה עי"ש.

ועיין עוד מה שכתוב בהקדמה לשו"ת רעק"א וז"ל ובל"ז קשה בעיני מה שאני שומע שנהגו כמה מורי הוראה, בצאת חיבור חדש יפסקו אחריו, ולא יפה הם עושים, כי עליהם לחתור כפי כחם, ואם אחרי עיונם היטב ימצאו דברי המחבר טובים, אז ילכו אחריו, אבל להאמין לכל אשר ימצאו כתוב אינו מדרכי החכמה.

וכבר הזהיר הפרי מגדים במשבצות זהב יו"ד סיי מ"ג אות א' שלא לפסוק מתוך הקיצורים כי אם אחר החיפוש עי"ש, והוא משום הטעויות וחוסר הדיוק, וכל שכן שאין לפסוק מתוך ספרי המלקטים המצויים בזמננו.

עכ"פ בכל שבוע יום אחד, או עכ"פ כל יום בה"ב עד חצות.

ומאמו"ר זצ"ל (אב"ד דק"ק שעסבורג ברומניה) קיבלתי שאפילו בתעניות שנהגו הכל להתענות, כתענית דערב ר"ה, יש להקל האידנא למי שהוא חלש בטבעו וקשה לו להתענות, ובלי ספק שקיבל כן מרבתינו גאוני עולם שהיו שם.

ל"ד. אשר על כן היה נראה שאף שא"א לחייב הציבור בתענית מדינא, מ"מ כל מי שאינו חלש ואין מזיק לו התענית, או שאין תורתו אומנתו, והוא מיצר ומצטער על כבוד התורה, ומתעורר בלבו לפשפש במעשיו, מן הראוי שיתענה בימי התעניות האלו הבאים עלינו ועל כל ישראל לטובה (ומה גם שימי צרה וצער היא לאחב"י שבא"י, הקב"ה ירחם עליהם ועלינו, ויפר עצת אויבינו), ועכ"פ יום א' מן שלשת הימים האלו יתענה, ומי שאינו יכול לצום כל היום, מ"מ יתענה עד חצות, ואם גם זה קשה לו, יפדה התענית בצדקה, ויתחזק ויוסיף אומץ בלימוד התורה הקדושה וכמו שכו' במשנ"ב ובה"ל בסי' תקע"א סק"ד.

שהעיקר הוא לשוב בתשובה, ובפרט על עלבון ובזיון התורה

ודבר פשוט הוא שלא הצום והתענית הוא העיקר, אלא התשובה והדאגה והאנינות, ולבדוק על מעשי אנשי העיר, ולהסיר המכשולות של עבירות, ולהתחנך ולזעוק ולהתוודות כפי כחם, וכדברי רבנו הגדול בפ"א מהל' תעניות ה"ב ושם בהי"ד והי"ז עיי"ש בדבריו הנחמדים, ומאחר שקרה המקרה הרע בציבור, מן הראוי להתחזק להיות הציבור כולו באהבה ובאחוה, כאיש אחד בלב אחד.

ל"ה. ונראה עוד לומר דמאחר שנתבזה כבוד התורה, מן הראוי להתחזק ולהתאמץ ביתר עוז בכבודה, וכבר רמזנו לעיל לדברי רבנו הגדול בסוף הל' ס"ת שכו' שחייבין לנהוג כבוד גדול בס"ת, ומצוה ליחד לו מקום ולכבד המקום ההוא ולהדרו ביותר, ולא יחזיר אחוריו לספר, דברים שבלוחות הברית הן הן שבכל ספר וספר, עכ"ל הטהור, וכן ראיתי אצל גדולי ישראל, שבשעה שהוציאו והכניסו הספר התורה היו עומדים באימה ביראה ברתת ובזיע, ועי"ע ברמ"א או"ח סי' קמ"ט שמצוה לכל מי שעובר הספר לפניו ללוותו עד לפני הארון, וה"ה בהוצאתו עיי"ש במשנ"ב.

והקיפו מכל צדדיו ולכל פרטיו, ובכמה נקודות נתכווננו שנינו לדבר אחד, ועיי"ש ותמצא נחת.

ושוב אינה ה' לידי ספר דבר יהושע להגאון הר"י אהרנברג זצ"ל, וראיתי שם בח"א סי' צ"ה שהאריך בענין שני ספרי תורה שנשרפו, וחילק שם הדבר לכמה חילוקים, דמי שגרם להשריפה מחמת פשיעה, אפילו בעקיפין ובגרמא דגרמא, צריך להתענות מדינא, ואנשי ביהכנ"ס שלא גרמו כלל, לפי המנהג נהגו להתענות, ומי שאין לו שום שייכות לדבר, אלא שראה השריפה מרחוק, מדת חסידות הוא שיתענה כדי להביע צערו ומכאובו על כבוד התורה שנתבזה, ועכ"פ גם היכא שאין מתענים, הרי עיקר הדבר הוא התשובה ומע"ט, ולכן יעשו כעצת המהרש"ם, שכל אחד יתן פדיון נפשו ונפשות ביתו, ויתאספו כולם יחד ויאמרו כל ספר תהלים, ויאמרו לפניהם דברי כיבושין, ועיי"ש שהאריך לבאר הענין כולו.

והלום אחרי כתבי חמותי ראיתי אור, שהראוני מה שכ' בזה בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ג סי' ג', שדן בכגון נידון דידן ממש, שבעת הוצאת ספר מן הארון, נפל הספר שמאחוריו, והעלה שם שחייבין כל הרואים להתענות מכח

והאידינא, בעווננו, נתרשל הדבר בהרבה קהילות, כי נחלש מאד כבוד התורה בכלל, ואין מקפידים על כבוד הספר כדבעי, לעמוד בפניו בכובד ראש, וללוותו כל הדרך באימה וביראה עד שיגיע למקומו.

ויש שעומדים בפניו, ומנשקים אותו, אבל פונים שוב מיד ממנו, ועוסקים בשיחה בטילה או בשחוק וקלות ראש חלילה, או שעומדים ואחוריהם כלפי הספר או הארון הפתוח, שאסור מדינא בכל עת (ועיין בשו"ת חוות יאיר סי' קפ"ד ובשו"ת תשורת שי ח"א סי' תס"ז כמה כרכורים כתבו להתיר שידרוש הרב ואחוריו לארון הסגור).

אשר על כן בודאי שמן הראוי שכל הציבור יתחזקו ויחזקו אחרים בענינים אלו, לפאר ולרומם כבוד התורה הקדושה הנתונה לנו מסיני, ובזכות שנעשה כן ונקים דברי התורה הזאת לעשות אותם, תיהפך לנו הקללה לברכה, ונתברך כולנו מן השמים עדי עד, אמן וכן יהי רצון.

ל"ו. ושוב אחרי כתבי כל הנ"ל ראיתי בשו"ת ציץ אליעזר להגאון ר' אליעזר יהודה וולדנברג שליט"א בח"ה סימן א' שכתב קונטרס מיוחד בדיני שריפת ונפילת ס"ת, והאריך מאד בכל הענין,

שלא כן כתבו החכם צבי והשבות
יעקב, וכנראה שנעלמו דבריהם
מהגאון בעל אג"מ.

ועכ"פ הרי חזינן שכבר הורה כן זקן
להלכה ולמעשה, וא"כ פשיטא שכך
צריך להורות, ותו לא מידי.

המנהג, ותמך יתדותיו בעיקר על שיטת
רש"י במו"ק, שחיוב הקריעה בשריפת
ס"ת תלוי באם יכול להציל או לא, ולא
באם היה בזרוע בכוונת שריפה, וא"כ
אפילו כשנפל באונס יש לקרוע, וכן
צידדנו אנו לעיל, בעניותנו, בדעת
רש"י, אלא שנטינו מלומר כן, מחמת